

Francouzský básník, první renesanční literát ve Francii.

Původním jménem François de Montcorbier et des Loges.

Villon pocházel z **chudé rodiny**. Ovdovělá matka jej jako asi osmiletého chlapce svěřila do **klášterní péče**, kde se ho ujal řeholník **Guillaume de Villon**, jehož příjmení pak François převzal. Villon vystudoval **artistickou fakultu Pařížské univerzity**, trvale náležející ke světové špičce mezi vysokými školami.

Již během **bouřlivého studentského života** se Villon projevoval jako **mladík divokého temperamentu**, jež nedokázal včas krotit. Poznal všechna zákoutí velkoměstského života, dobře zapadl do **deklasované společnosti** tuláků, pijanů, dobrodruhů a prostitutek.

V r. 1455 Villon **v hádce zabil jednoho kněze** a pak se skrýval na venkově. R. 1456 byl omilostněn a vrátil se do Paříže, ale tam se vzápětí podílel na **krádeži** zlatých mincí a musel znovu uprchnout. V letech 1456 – 1461 se potuloval opět po **venkově**, snad i s kočovnými herci, a **skládal četné básně**. Ucházel se o přízeň uměnilovných šlechticů a s jejich dočasnou podporou si zajišťoval živobytí a ochranu před stíháním. Avšak v r. 1461 strávil **z příkazu orléanského biskupa** několik měsíců ve **vězení** ve středofrancouzském městě Meung-sur-Loire. Pak se znovu ocitl v Paříži a po dalších krádežích a rvačkách tam byl r. **1462 zatčen** a odsouzen k smrti oběšením, ale rozsudek byl r. 1463 změněn na **desetileté vyhoštění z města**. Poté už o Villonovi nemáme spolehlivé zprávy.

Villon obohatil renesanční literaturu tvrdě **realistickým**, nepřikrášleným **obrazem všednodenního života** společnosti i jednotlivce, autentickým zachycením **nízkých vrstev** městského obyvatelstva a **pronikavou**, nadčasovou **reflexí** zápasů, jež člověk svádí v nitru své **duše** se sebou samým. Villon ukázal, že **renesance má i jinou polohu** než věčné hledání harmonie a krásy; že je to mnohdy také doba bídy, existenční nejistoty a prudkých vášní a že takovému světu je možné čelit jen prostřednictvím hořkého, sarkastického výsměchu.

Villon zasáhl i do vývoje básnické formy, a to **zdokonalením žánru francouzské balady**.

Balada (fr. *ballade* = taneční píseň) je původně lidová taneční píseň s lyrickým textem milostného obsahu. Z této balady se ve Francii vyvinula **umělá francouzská balada**, jejíž vrcholnou podobu představuje **villonská balada** s těmito charakteristickými znaky:

a) **Námět je lyrickou výpovědí vypravěče (lyrického subjektu)**, který žije **ve světě bez iluzí**;

b) **4 sloky**, z nichž **tři jsou delší** (všechny vždy o stejné délce 7 – 12 veršů) a rozvíjejí ústřední námět, a **čtvrtá, zhruba poloviční**, má charakter **poslání** – oslovení adresáta básně (čtenáře obecně, či naopak konkrétní osoby);

c) V celé básni se střídají **jen 2 – 3 rýmové koncovky**, což posiluje kompoziční sevřenost díla;

d) Sloky jsou zakončeny **refrémem**, jenž obsahuje zestručněnou pointu.

Balada jako žánr se **později** vyvinula v dosti **odlišný lyrickoepický útvar** – viz *VII.C. Klasicismus a preromantismus*.

Villon do svých básní výjimečně autentickým způsobem vložil své pocity mladého muže, jenž je nekonformní vůči většinové společnostispolečnosti,

S odstupem času se – nikoli náhodou v 19. století, prosyceném revolucemi – François Villon a jeho tvorba stali pro moderní literaturu **velkým vzorem a inspiračním zdrojem**, obzvláště pro francouzskou literární skupinu **prokletých básníků (2. polovina 19. století)**. Villonovi se věnuje i **česká moderní kultura**:

Jiří Voskovec (1905 – 1981), **Jan Werich** (1905 – 1980) a **Jaroslav Ježek** (1906 – 1942): divadelní hra *Balada z hadrů* (1935) – hrána v autorském **Osvobozeném divadle** v Praze;
Jarmila Loukotková (1923 – 2007): román *Navzdory básník zpívá* (1957);
Daniela Fischerová (* 1948): divadelní hra *Hodina mezi psem a vlkem* (1979).

Nejvýznamnější díla:

Básnická skladba Odkaz / Malý testament (Le Lais / Le Petit Testament; 1456);
Soubor různorodých básní Závět' / Velký testament (Le Testament / Le Grand Testament; 1461).

François Villon (1431/1432 – po 1463): Závět', kterou Villon skládal r. 1461 v okolí Paříže, kam se uchýlil, byv propuštěn z vězení biskupova (Velký testament)

(...) Žil jednou jistý Diomed,
když Alexandr kraloval.
Ten jako násilník si ved
a cizí lodi raboval.
Konečně chytli ho a král
s ním arci naložit chtěl zle:
když lupič před ním v poutech stál,
měl potrestán být na hrdle.

I táže se ho panovník:
„Proč pirátství se oddáváš?“
I odpoví mu loupežník:
„Proč, pane, pirátů mi láš?
Že vyjíždím – jak dobře znáš –
jen s kocábkou, ne s dvojtěžníkem?
Mít výzbroj, jako ty ji máš,
byl bych, čím ty jsi: panovníkem!

Co dělat! Člověk nemá viny!
Co naložil ti osud, nes!
Osud je vinen, nikdo jiný;
a já, já zkusil jako pes!

Když můžeš, odpusť mi! a věz:
kde chudoby je víc než dost –
to ví už každé dítě dnes –,
tam nerodí se samá ctnost.“

Vrtalo mozkiem knížecím,
co Diomed mu pověděl,
až: „Tak ti osud zaměním:
z neštěstí na šťastný,“ mu děl.
Tu do sebe ten zbojník šel,
žil poctivě a podle práva.
Z latinsky dochovaných děl
je tato historická zpráva.

Mne kdyby Bůh tam postavil
a kdyby král v svém dobrodiní
mne statky světa obdařil
a pořád já bych roven svini
ved hříšný život, který špiní –
tak ať mě k špalku vleče kat!
Nuzota z lidí lotry činí
a vlky z lesů žene hlad. – (...)

François Villon, Básně, Praha 1995, s. 15, 20 – 21. Přeložil Otokar Fischer.

Poznámky a vysvětlivky:

Alexandr Makedonský/Veliký (4. století př. Kr.) – vládce Makedonie a Řecka, který jako úspěšný vojevůdce dobyl mohutnou Perskou říši a stal se panovníkem největšího státu tehdejšího světa. **lát** – nadávat, spílat; **zbojník** – lupič ze vzpoury proti společenské vrchnosti.

Otázky a úlohy

1. Porovnejte poměry na středověké univerzitě s dnešními univerzitami českými. Jaké najdete shody a rozdíly?
2. Napište Villonovi fiktivní dopis a vyjádřete v něm svůj pohled na jeho názory obsažené ve verších o pirátu Diomedovi.

François Villon (1431/1432 – po 1463): Nářek někdejší sličné zbrojmistrové

Slyším, jak babka naříká,
jež slula „sličná zbrojmistrová“,
a nad ztraceným mládím lká:
„Ha, starobo,“ zní její slova,
„ty z pokolení Jidášova,
cos na mne dolehla tak brzy?
Já chtěla bych být holka znova.
Zabila bych se, svět mě mrzí.

Vždyť moc já měla nad písaři
od Pánaboha samého
a nad knězi a nad kramáři.
Nebylo tenkrát mužského,
abych nemohla každého
si kolem prstu omotat,
jen vybylo-li na něho,
co ani pes by nechtěl brát.

Co pánů jsem já hloupá husa
ze samé lásky oslyšela,
to pro jednoho miliusa,
anžto tak ráda jsem ho měla!
Ať s jinými jsem vyváděla,
ten surovec mé srdce měl.
Ach, co jsem pro něj vytrpěla,
a on jen prachy na mně chtěl!

A já tím víc ho měla ráda,
čím víc mě, sprost'ák, tlouk a bil:
mlátil mě přes hlavu a záda,
ale jak ‚líbat!‘ poručil,
hnedlinko si mě ochočil
a na chvílku ten pobuda –
to jsem to chytla! - něžný byl.
Co z toho? Hřích a ostuda.

Umřel, už je to třicet let,
já stará rachota tu zbyla;
a když se takhle dívám zpět,
čím teďka jsem a čím jsem byla,
tak jsem se tuze proměnila!
Když se tak vidím celá nahá,
jsem kost a kůže, mrcha shnilá,
až je mi mdlo: smrt na mne sahá.

Kde je to čelo běloučké,
vyduté obočí, blond vlasy,
kde ohnivé ty oči mé,
kterými, když jsem zmanula si,

já každičkého nabrkla si?
Kde důlek v bradě, pěkná ouška,
nosánek vyzývavé krásy,
kde tvář a pusa červeňoučká?

Kde útlé paže, ramínka,
kde ruce s prsty hladícími,
solidní, pevná stehýnka,
kde taile s boky stvořenými
chlubit se v lásce vítězstvími,
kde prsíčka, dvě kuřátka,
kde nožky mé a mezi nimi
ta roztomilá zahrádka?

Ted' čelo samou vrásku má,
ted' zbělel řid'ounek můj vlas,
obočí moje pelichá,
mžourají oči, oheň zhas;
tvář zvadlá, nakřápnutý hlas,
nos bambula a schlíplé boltce,
tohleto zbylo ze všech krás,
co záviděli mladé holce.

Takhle se končí lidská krása.
Denně se hrbím víc a více,
ruce mám bez krve a masa,
boky se třesou viklajíce,
prsa se tratí scvrkajíce,
stehna, dřív zlatý poklad můj,
jsou skvrnitá jak jaternice,
a moje zahrádka – no fuj!

Tak, staré kurvy mezi sebou,
my svého mládí želíme,
jsme v chumlu, když nás hnáty zebou,
a v kamínkách si topíme
a na bobku tam dřepíme.
A někdy leckterá z nás řekne:
Jo, světa běh tu vidíme...
A jednou byly jsme tak pěkné!“

François Villon, Básně, Praha 1995, s. 33 – 36. Přeložil Otokar Fischer.

Poznámky a vysvětlivky:

jaternice – jitrnice; **Jidáš** – biblická postava jednoho z Ježíšových učedníků (apoštolů), který však nakonec Ježíše zradil, a měl tak vinu na jeho smrti ukřižováním; **milius** – milý, ale někdy i úlisný člověk; oslyšet – nevyslyšet; **taile** – (zast. z fr.) postava; **tuze** – velmi; **zbrojmistrová** – prostitutka (v jazycích staré Evropy bylo slovo *zbroj* metaforickým pojmenováním mužského pohlavního ústrojí; ženské genitálie se označovaly jako *nádobi*); **želet** – litovat něčeho.

Otázky a úlohy

1. Villonova báseň je (zdánlivě) velmi vzdálená renesančnímu ideálu lidské harmonie. Přesto se pokuste najít v ní rysy renesančního myšlení. Nezkoumejte jen námět, ale i způsob jeho ztvárnění.
2. V návaznosti na předchozí úlohu zobecněte, co nového Villon do literatury vnesl.

François Villon (1431/1432 – po 1463): Balada, kterou Villon napsal léta Páně 1458 na námět, jež u svého dvora v Blois určil vévoda Orléanský

Já u prameně jsem a žízni hynu;
horký jak oheň, zuby drkotám;
dlím v cizotě, kde mám svou domovinu;
ač blízko krbu, zimnici přec mám;
nahý jak červ, oděn jak prelát sám;
směji se v pláči, doufám v zoufání;
mně lékem je, co jiné poraní;
mně při zábavě oddech není přán;
já sílu mám a žádný prospěch z ní,
srdečně přijat, každým odmítán.

Jen to mi nesporné, co plno stínů;
kde světlý den, tam cestu sotva znám;
kde průzračnost, tam výkladem se minu;
svou znalost vděčím náhlým náhodám;
vše vyhráváje, čím dál smolněj hrám;
dím „dobrý večer“, jitra-li se skví;
když ležím naznak, strach mám z padání,
bohatství čekám, ničí nejsem pán;

mám vše, co chci, – nic, na čem srdce lpí –,
srdečně přijat, každým odmítán.

K věcem, jichž neznám, horoucně se vinu,
ženu se k cíli, jehož nežádám;
kdo ke mně vlídný, tomu dávám vinu;
kdo mluví pravdu, tomu lhářů lám;
můj druh je ten, kdo vemluví mně klam
a „labuť černá je jak havran“ dí;
v tom spojence zřím, kdo mi ublíží;
mně jedno, jsem-li šalbě vepsí dán;
mám v mysli vše, jen ne to nejbližší,
srdečně přijat, každým odmítán.

Ó kníže, každý, kdo to čte, nechť ví:
nic neznám, ač mám o všem vědomí.
Jsem stranický, jsem zastánce všech stran.
Co chci? Být z těch zas, plat kdo bráti smí,
srdečně přijat, každým odmítán.

François Villon, Básně, Praha 1995, s. 7 – 8. Přeložil Otokar Fischer.

Poznámky a vysvětlivky:

Blois [bloa]; **hrám** – hraji; „**labuť černá je jak havran**“ – v té době byly v Evropě známy jen bílé labutě (labuť černá pochází z Austrálie, kterou Evropané objevili až v 17. století); **prelát** – vyšší hodnostář římskokatolické církve; **šalba** – klam; **vepsí** – zde *napospas*.

William Shakespeare (asi 23. 4. 1564 Stratford upon Avon /střední Anglie/ – 23. 4. 1616 Stratford upon Avon)

Anglický dramatik a básník, největší dramatik všech dob.

Shakespearův otec byl profesí jirchář a rukavičkář a také radní a rychtář, matka pocházela ze selského, kdysi zemanského rodu.

Shakespeare se jako osmnáctiletý oženil (r. 1582) s šestadvacetiletou **Anne Hathawayovou**: měli dceru Susannu (1583 – 1649) a dvojčata Hamneta (1585 – 1596) a Judith (1585 – 1662).

Shakespeare začal **před r. 1592** působit jako **divadelník (autor i herec) v Londýně**. Tuto svou činnost záhy spojil s **divadelní společností**, která vznikla r. 1594 a nejprve se nazývala *Služebníci lorda komořího* (The Lord Chamberlain's Men): společnost – jejíž byl Shakespeare také vlastnickým podílníkem – se stala **špičkovým reprezentantem alžbětinského dramatu** a jednou ze dvou nejvýznamnějších divadelních společností v Londýně. V r. 1599 hrála v nové divadelní budově arénového typu nazvané *The Globe* (Svět) a ležící na jižním břehu Temže. V letech 1996 – 1997 na téměř stejném místě byla uvedena do provozu její přesná replika. Když na trůn nastoupil nový král Jakub I., získala jej Shakespearova společnost hned za patrona (podporovatele) a přejmenovala se (1603) na *Královy služebníky* (The King's Men).

Shakespeare byl společensky obratný muž a pronikl jak ke kultuřmilovným šlechticům, tak do prostředí právnických studií a k panovnickému dvoru královny Alžběty I. Souhrnně řečeno, dobře poznal a osvojil si **život nejrůznějších prostředí i společenských vrstev** z města i venkova. Jako dramatik využíval **především starší látky**, jež ovšem zpracovával **hlubším, psychologizujícím a filozoficky náročným způsobem**, přičemž zároveň dbal na **duchaplnost, vtíp a pohotovou výstižnost**. Jeho **postavy mají dokonale prokreslené, mnohovrstevnaté a plně realistické charaktery**. Shakespeare **odvážně experimentoval ve formě i kompozici** dramatu, rád mísil žánry, střídal prózu a poezii, v básnických pasážích se jeho základním výrazovým prostředkem stal verš **blankvers**: je jambický nerýmovaný, má 10 – 11 slabik, a sloky o nepravidelné délce, závislé na obsahu.

Přičteme-li k tomu všemu fakt, že Shakespeare nikdy prvoplánově nereagoval na aktuální politické dění, zjistíme, že jako málokterý autor vybavil svá díla předpoklady pro **svrchaně nadčasový účinek**. Stal se navěky platným **měřítkem dokonalosti dramatické tvorby**.

Shakespeare nikdy neopustil Anglii (což se může zdát pozoruhodné také vzhledem k tomu, že řada jeho her se odehrává v cizích zemích). V r. 1613, na prahu padesátky, se odebral na odpočinek a vrátil se z Londýna do Stratfordu, kde o 3 roky později zemřel. Jeho hrob, ozdobený sochou, která jej zachycuje při spisovatelské práci, se stal jedním z nejnavštěvovanějších míst ve Velké Británii.

Nejvýznamnější díla:

Divadelní hry: Dochovalo se 38 Shakespearových dramát (uvažuje se o jeho několika málo dalších hrách, které jsou ztraceny). Shakespearovy hry byly publikovány tiskem postupně od r. 1594, souborných vydání se jen v 17. století dočkaly čtyřikrát, což svědčí o jejich značné popularitě. Shakespearova dramata můžeme tříditi různými způsoby, nejvhodnější se jeví hledisko chronologicko-tematické, podle něhož Shakespeare napsal:

10 historických her: **Jindřich VI.** (Henry VI; trilogie: **1. díl** 1589 – 1592, **2. díl** 1590 – 1592, **3. díl** 1590 – 1593), **Richard III.** (Richard III; 1592 – 1594), **Král Jan** (King John; 1594 – 1596), **Richard II.** (Richard II; 1595 – 1596), **Jindřich IV.** (Henry IV; **1. díl** 1596 – 1597, **2. díl** 1597 – 1598), **Jindřich V.** (Henry V; 1599), **Jindřich VIII.** (Henry VIII; 1613),

13 komedií: **Marná lásky snaha** (Love's Labour's Lost; 1588 – 1597), **Komedie plná omylů** (The Comedy of Errors; 1589 – 1594), **Dva šlechtici z Verony** (The Two Gentlemen of Verona; 1590 – 1594), **Zkrocení zlé ženy / Jak zkrotit saň** (The Taming of the Shrew; 1590 – 1594), **Sen noci svatojánské** (A Midsummer Night's Dream; 1595 – 1596), **Kupec benátský** (The Merchant of

Venice; 1596 – 1597), **Veselé paničky windsorské** (The Merry Wives of Windsor; 1597 – 1601), **Mnoho povyku pro nic** (Much Ado About Nothing; 1598 – 1599), **Jak se vám líbí** (As You Like It; 1598 – 1600), **Večer tříkrálový** (Twelfth Night; 1600 – 1602), **Dobrý konec vše napraví** (All's Well That Ends Well; 1601 – 1605), **Zmatek nad zmatek** (Measure for Measure; 1603 – 1604), **Dva vznešení příbuzní** (The Two Noble Kinsmen; spoluautor John Fletcher; 1612 – 1614);

11 tragédií: **Titus Andronikus** (Titus Andronicus; 1589 – 1592), **Romeo a Julie** (Romeo and Juliet; 1594 – 1596), **Julius Caesar** (1599 – 1600), **Hamlet** (1599 – 1601), **Troilus a Cressida** (Troilus and Cressida; 1601 – 1602), **Othello** (1603 – 1604), **Král Lear** (King Lear; 1605 – 1606), **Timón Athénský** (Timon of Athens; 1605 – 1608), **Antonius a Kleopatra** (Antony and Cleopatra; 1606 – 1607), **Macbeth** (1606 – 1607), **Koriolanus** (Coriolanus; 1608)

4 romance (tragikomedii, fantazijních her): **Perikles, kníže tyrský** (Pericles, Prince of Tyre; 1606 – 1608), **Cymbelin** (Cymbeline; 1608 – 1610), **Zimní pohádka** (The Winter's Tale; 1609 – 1611), **Bouře** (The Tempest; 1611).

